

Dones que salvaven vides

Parts i comares en una comunitat rural

El cas del **Poble Nou de Benitatxell** en la primera meitat del segle XX

Víctor Bisquert Ferrer

Professor de Geografia i Història · IES Antoni Llidó · Xàbia

Hi ha històries que sols guarda la memòria, les paraules de la gent gran. Però, massa vegades, allò que no està escrit acaba desapareixent del relat social. Aquest és el cas de les comares del Poble Nou de Benitatxell, dones que van ajudar a portar i salvar vides. Tanmateix, malgrat aquesta tasca vital, no han sigut mai reconegudes, tot el contrari, han estat silenciades documentalment i socialment.

Una de les primeres tasques que vam realitzar per a preparar aquest article va ser la d'escorcollar l'arxiu municipal del Poble Nou de Benitatxell (AMPNB) per tal de revisar si existia documentació relativa a registres de naixements i si s'hi feia referència a alguna comare.

En l'arxiu vam trobar els qüestionaris de declaració de naixements des de l'any 1951 fins a 1988. Aquests documents eren realitzats pel metge local i tenien la funció d'acreditar davant l'Administració el naixement del nadó. En tots aquests papers sols signa el metge que confirma la identitat i el naixement "*por presenciarlo*" o "*por mi asistencia profesional [al parto]*".

En cap registre apareix el nom de la comare que assistia al part a conseqüència, entre altres motius, que per a poder exercir com a tal, rebre un sou i poder signar els documents oficials havien de rebre formació i estar col·legiades (obligatori des de 1930 mitjançant la Reial ordre del 7 de maig). Però les veus de les dones del poble diuen altra cosa: la majoria de les criatures naixien a casa, amb l'ajuda d'una comare, veïnes i familiars i sense l'assistència del metge que, moltes vegades, "no en tenia ni idea [de realitzar el part]" i hi acudia una vegada finalitzat el deslliurament o en parts de cert risc per a la mare i el fill o la filla.

Parts i comares

Malgrat el silenci documental i el poc reconeixement social, l'embaràs era una part més de la vida comunitària i es vivia amb naturalitat i silenci. Era un tema del qual no es parlava gaire i això feia que a les dones, sobretot en el primer embaràs, no se'ls explicara quasi res de com havien de ser els mesos previs al part més enllà d'alguns consells que els pogueren donar mares, amigues o germanes. Els preparatius del part començaven cosint a casa la roba per al futur infant i altres elements per al dia del part, com el cabàs i la flàsada de franel·la que embolcaria el nounat el dia del naixement.

Durant els mesos que durava l'embaràs les dones no solien rebre la visita del metge. De vegades les visitava la comare per veure com estaven

i si tenien alguna molèstia física. D'altra banda, a diferència del que passa en l'actualitat, les dones no rebien cap consell sobre canvis en el seu estil de vida ni en l'alimentació.

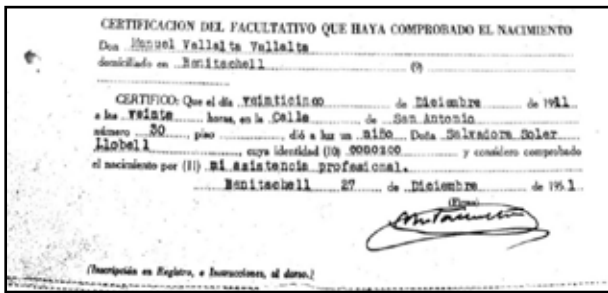
No obstant això, és possible que els últims mesos d'embaràs deixaren de fer algunes tasques més pesades i les substituïren per feines domèstiques o activitats manuals a casa. Un clar exemple de la normalitat en la rutina diària d'una embarassada és el que ens contava Isabel Buigues en descriure que un dia abans de nàixer el seu primer fill encara va anar a llavar la roba al llavador de l'Abiar i se'n va tornar cap a casa amb la cistella carregada al cap.

Una vegada transcorreguts els mesos, arribava el part. El dies previs la família preparava l'habitació on tindria lloc. El dia del part la família, les veïnes i la comare solien preparar un parell de plateres o algun calder amb aigua calenta, la qual serviria per a anar netejant la sang de la dona que estava parint i el nadó quan nasquera. La família també preparava un parell de tovalloles blanques netes que serien utilitzades per la comare que assistia el part.

Pel que fa a les comares que atenien els parts, treballaven de forma manual i no solien portar utensilis propis, ja que no eren professionals. Tots els relats de les dones entrevistades coincideixen en el fet que solien portar un parell de davantals blancs per no tacar-se i fer la seua feina. Ara bé, en algun cas en què les tècniques manuals no eren suficients per a traure la criatura de l'úter de sa mare, sí que feien servir "pales", que entenem que es refereix a l'ús de fórceps o d'algun sistema semblant.

Els parts realitzats a casa sota l'atenció d'una comare i, de vegades, la visita del metge podien durar fins a quatre dies, i algunes dones "es quedaven més obertes que altres, però és el que hi havia". Eren dies de molt de "mal" on podia perillar la vida de la dona i del nonat. Les dones no recorden que normalment, per tal de reduir el dolor, se'ls administrara cap analgèsic ni es fera ús de cap herba medicinal. En canvi, Teresa Borrell si comentava que li van donar "alguna cosa perquè m'adormira" i, segons Isabel Buigues, ja en els anys cinquanta, si hi havia alguna dona que patia molt el metge podia administrar una "punxada", que entenem que podria tractar-se d'algun tipus d'anestèsia parenteral com la meperidina o la lidocaïna.

El part, a banda del dolor, podia presentar diverses complicacions a causa de la falta d'utensilis professionals. Un dels principals riscos als quals

Certificat de naixement signat pel Dr. Manuel Vallalta.

Asunción Juan Hernández Fotografia: Asun Cervera.

havien de fer front les comares era la retenció placentària, ja que si es quedava dins podia provocar forts dolors d'estómac o, fins i tot, fer perillar la vida de la dona.

Per això, la tècnica de traure correctament la placenta era en la que més cura havia de tindre la partera, i al Poble Nou se l'anomenava amb l'expressió fer el llit. Era tan important que isquera correctament la placenta que les criatures que venien al món amb aquesta enrotllada al voltant del cos es deia que "naixien amb camiseta", i això era una bona premonició per a la família.

Altres complicacions i problemes que es podien produir durant el part eren hemorràgies internes, que provocaven un gran sagnat, febres, dificultats de ventre o cames inflades per tantes hores d'infantament. Concha Gilabert relata que sa mare va patir durant el seu part flebitis a les cames que li va produir coàguls de sang i després úlceres.

Després d'haver parit, i com han confirmat totes les dones entrevistades, la mare havia de realitzar una quarantena a casa a causa de l'excés de sagnat uterí durant el part que, fins i tot, els impedia assistir al bateig del fill o la filla, que s'havia de realitzar abans de huit dies després del naixement per l'alt risc de mortalitat que continuava tenint la criatura després del part.

La ti Asunción, l'última comare de Benitatxell

Al Poble Nou de Benitatxell la gent major recorda el nom de quatre comares: la ti Pomera, Maria Fernando, Vicenta Grustan i la ti Asunción. Eren dones que no havien rebut cap formació acadèmica, algunes quasi no sabien llegir ni escriure, però havien après l'ofici per transmissió materna o per haver tingut prole i haver-ho practicat durant anys amb altres dones. A més, el que més destaquen d'elles és que eren dones atrevides, que no els feia por ni fàstic atendre un part i, sempre, amb voluntat d'ajudar.

El saber d'aquestes dones, transmès per experiència i tradició, les convertia en figures d'autoritat. Encara que invisibles en els registres, eren importants dins la comunitat. Per aquest motiu, moltes famílies les recorden amb estima, entre les quals hi havia Asunción Juan Hernández, considerada l'última comare de Benitatxell.

Asunción Juan Hernández o la ti Asunción va nèixer el 7 de juliol de 1901 a la localitat de Real de Montroi (València), encara que després es va mudar amb la família a Massalavés. En Real de Montroi o en Massalavés i pel fet que la seua àvia

era amiga del metge va començar a ajudar-lo, i és ací on començaria a atendre els primers parts.

Va ser a Massalavés on va conèixer i on es va casar el 1926 amb Cayetano Cervera Ortolà, el qual tenia família del Poble Nou de Benitatxell i amb el qual tindria dos filles i un fill.

Entre l'any 1927 i l'any 1929 es van mudar a Oliva, on viurien durant un temps en el carrer del Convent. En la mateixa finca on van començar a viure residia també la família de l'actor oliver Vicente Parra Collado, el qual va nèixer allí el 5 de febrer de 1931. Com recorda el mateix Parra en la seua autobiografia, "*nací en Oliva [...] después de poner en peligro la vida de mi madre. A consecuencia del embarazo mi madre enfermó del hígado y eso complicó las cosas a la hora del alumbramiento*".

Asunción va ser l'encarregada d'atendre el part del futur actor. A més, i atès que la mare de Vicente no podia donar-li el pit per l'estat de salut en què es trobava, també es va convertir en la seua mare de llet.

Cap a l'inici de la Guerra Civil, Asunción i Cayetano van marxar cap a Benitatxell, on residirien fins a la seua mort. A la seua arribada van ser acollits i van viure durant un temps en l'oratori Jaume Llobell.

Des de la seua arribada fins a pràcticament la seua mort l'any 1967, Asunción es va convertir en la principal partera de la localitat. El record que hi ha d'ella és que era una dona molt neta i a la qual agradava fer bé el seu treball, especialment hàbil a l'hora de traure la placenta.

Va ser l'encarregada d'atendre la majoria de les dones del poble i, fins i tot, de visitar-les i donar-los consells durant l'embaràs i el postpart. Aquesta proximitat amb les dones, la cura que en tenia durant el temps de gestació i la professionalitat amb què les atenia van fer de la ti Asunción una dona respectada i estimada per tothom.

Les comares de Benitatxell i de tants altres pobles van ser autèntiques heroïnes anònimes. Sense papers que les reconegueren, sense un sou pel seu treball, però amb experiència, mans i cor van salvar moltes vides. El relat oficial les va invisibilitzar, però la memòria oral les recupera. Hui sabem que sense elles moltes criatures i mares no haurien sobreviscut. Reconèixer-les és també escriure la nostra història.

Entrevistes: Teresa Borrell, Isabel Buigues, Teresita Català, Asun i Miguel Cervera, Concha Gilabert i Elisa Marqués.

Arxius consultats: Benitatxell, Oliva, Massalavés, Montroi i Real.